

Alkoholijuomien kulutuksen taso ja rakenne OECD-maissa

Jukka Salomaa

Tämä artikkeli perustuu äskettäin valmistuneeseen tutkimusraporttiin (Salomaa 1990), jossa tarkastellaan alkoholijuomien kulutusta OECD-maissa sekä tutkitaan kulutusta selittäviä tekijöitä ja niiden vaikutuksia toteutuneeseen kehitykseen ja maittaisiin tasoeroihin. Tässä artikkelissa keskitytään kuvailemaan alkoholijuomien kulutusta sekä tärkeimpiä siihen liittyviä tekijöitä, niiden tasoa, rakennetta ja kehitystä, OECD-maissa. Myöhemmissä artikkeleissa käsitellään eri tekijöiden vaikutuksia alkoholijuomien kulutukseen. Artikkeleissa esitetyt arviot ja tulkinat ovat kirjoittajan omia.

Tarkastelussa rajoitutaan niihin OECD-maihin, joista Kanadan panimoyhdistyksen teoksissa (esim. Horgan & Sparrow & Brazeau 1986) on tietoja esitetty. Kuitenkin Japani ja Luxemburg on jätetty pois vertailuaineistosta: Japania koskevia hinta-aikasarjoja ei ole käytettävissä ja se olisi aineiston ainoa aasialainen maa, Luxemburg taas on poikkeuksellisen pieni maa. Vaikka vertailumaiden joukossa on kaksi Oseanian maata (Australia ja Uusi-Seelanti), ne eivät ole samalla tavoin muista vertailumaista poikkeavia kuin Japani. Molempien maiden väestö on pääosin eurooppalaista alkuperää ja kumpikin on pitkään ollut osa Isoa-Britanniaa ja kuuluu edelleen Brittiläiseen kansainyhteisöön. Näin ollen molemmissa maissa eurooppalainen ja erityisesti brittiläinen vaikutus on ollut ja on edelleen vahva. Japani sen sijaan oli toisen maailmansodan loppuun saakka käytännöllisesti katsoen eristyksissä länsimaista, ja vanhojen vuosisataisten perinteiden vaikutus on maassa edelleen voimakas. SEV-maat on jätetty tarkastelun ulkopuolelle niiden erilaisen yhteiskuntarakenteen ja kulttuuri-taustan vuoksi. Niistä ei ole myöskään saatavilla vertailukelpoisia tulo- ja hintatietoja. Kaikkiaan vertailussa on mukana 19 maata (taulukko 1).

Alkoholijuomien kulutusta tarkasteltaessa Suomi on monessa suhteessa poikkeuksellinen

maa. Kulutuksen rakenne, kehitys, verotus ja hinnat poikkeavat OECD-maiden yleisistä arvoista tuntuvasti.

Kuluttajaväestön osuus kasvanut

Alkoholin kulutusta tarkastellaan yleensä suhteutettuna maan koko väestöön. Tämä on kuitenkin sikäli harhaanjohtavaa, että tällöin potentiaalisiksi alkoholin käyttäjiksi luetaan alaikäiset lapset imeväisiä myöten. Pohjoismaisissa alkoholilastoissa kulutusluvut lasketaan 15 vuotta täyttänyttä asukasta kohden. Menettelyä perustellaan sillä, että nuorten alkoholin käyttö ei noudata lain mukaisia ikärajoja. Osa nuorista käyttää alkoholia jo 10-vuotiaana, ja toisaalta alkoholin käyttäjien osuus on alaikäisten keskuudessa huomattavasti pienempi kuin täysi-ikäisten keskuudessa (vrt. esim. Ahlström 1985). Näin ollen mitä tahansa ikärajaa 10 vuodesta ylöspäin voitaisiin pitää perusteltuna suhteutettaessa alkoholin kulutusta väestöön.

Tässä artikkelissa suhteutetaan alkoholin kulutus lain mukaisen alimman iän täyttäneeseen väestöön. Ikärajaksi on valittu se ikä, jonka ylittyään kuluttaja voi vapaasti ilman lisärajoituksia ostaa ainakin joitakin alkoholijuomia vähittäismyymälästä (Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa monopoliyhtiön myymälästä).

Jatkossa käytetään nimitystä kuluttajaväestö tai kulutusikäinen väestö puhuttaessa edellä mainitun ikärajan ylittäneestä väestöstä. Jos ikärajaa ei ole laissa määritelty, on kaikki 15 vuotta täyttäneet luettu kuluttajaväestöön.

Useimmissa OECD-maissa väestön keski-ikä on noussut ja nuorempien ikäluokkien osuus väestöstä laskenut 1960-luvun puolivälin jälkeen. Näin ollen lain mukaisen alkoholinkulutusiän saavuttaneiden osuus väestöstä on noussut. Kulutusikäisen väestön osuus on noussut eniten Suomessa, lähes 15 prosenttiyksikköä vuodesta

Taulukko 1. 100-prosenttisen alkoholin kulutus eräissä OECD-maissa vuosina 1960—1987

	kulutus / asukas				kulutus / kulutusikäiset			
	litraa 1987	60→68	kasvu % / v 68→77	77→87	litraa 1987	60→68	kasvu % / v 68→77	77→87
Suomi	7,1	5,7	9,2	1,0	9,2	4,9	7,8	0,6
Norja	4,3	3,1	3,3	-0,2	5,8	2,9	3,0	-0,5
Ruotsi	5,4	4,2	1,6	-1,3	7,2	3,5	1,4	-1,5
Irlanti	6,1	3,6	4,5	-2,5	9,3	3,8	4,4	-2,9
Kanada	7,8	2,4	4,3	-0,9	10,4	2,2	3,2	-1,7
Uusi-Seelanti	8,2	1,7	3,9	-0,0	12,0	1,9	3,4	-1,1
Hollanti	8,3	7,5	7,3	-0,5	10,3	6,9	6,7	-1,3
Iso-Britannia	7,4	1,7	3,7	0,8	9,7	2,0	3,5	0,3
USA	7,6	2,5	2,0	-0,5	10,6	2,6	1,1	-1,2
Australia	8,7	1,8	2,8	-1,0	12,1	1,8	2,2	-1,4
Itävalta	11,0	3,2	0,3	0,1	13,7	3,5	0,1	-0,4
Belgia	10,8	3,1	2,9	0,5	13,2	3,1	2,5	0,2
Tanska	10,2	3,9	5,3	1,1	12,4	3,6	5,0	0,5
Sveitsi	11,0	1,5	0,1	0,5	13,5	1,6	-0,2	-0,1
Ranska	13,2	-0,7	-0,6	-2,4	17,0	-0,8	-0,7	-2,8
Saksan liittotasavalta	12,6	4,0	2,2	-0,5	14,7	4,4	1,1	-1,3
Italia	10,4	1,6	-1,5	-1,7	12,9	4,0	-1,6	-2,4
Portugali ¹	10,5	..	1,5	-1,4	13,6	..	1,4	-3,2
Espanja ²	12,4	1,0	1,6	-0,4	16,2	-1,0	1,5	-1,1

¹ Vuodesta 1968.² Vuodesta 1962.

Lähde: Sparrow & Brazeau & Collins & Morrison 1989.

1965. Pääosin tämä johtuu väestön ikääntymisestä ja suurten ikäluokkien tulosta kulutusikään. Vuoden 1969 alkoholilain muutoksen seurauksena kulutusikäisten osuus väestöstä kasvoi vajaat 3 prosenttiyksikköä.

Kulutusikäisen väestön osuudessa ei useimpien vertailumaiden kesken ole suurta eroa. Vuonna 1985 tämä osuus oli 70—75 prosenttia 11 maassa ja noin 80 prosenttia 6 maassa. Vain Irlannissa ja Uudessa-Seelannissa kulutusikäisten osuus väestöstä oli noin 65 prosenttia.

Suomen taso OECD-maiden alhaisimpia

Henkeä kohden lasketun kulutuksen perusteella maat on taulukossa 1 jaettu neljään ryhmään eli maihin, joissa keskimääräinen vuosikulutus 1980-luvulla on 1) alle 7 litraa, 2) 7—9 litraa, 3) 9,1—11,1 litraa ja 4) yli 11,1 litraa. Kun kulutus lasketaan kuluttajaväestöä kohden, piene-

nevät maakohtaiset kulutuksen tasoerot jonkin verran. Kun maat järjestetään kulutuksen määrän mukaiseen nousevaan järjestykseen, heikenee niiden maiden sijaluku, joissa kulutusikäisen väestön osuus on poikkeuksellisen alhainen (Irlanti, Uusi-Seelanti, USA, Australia).

Käytetystä väestökäsitteestä riippuen Suomessa oli 19 vertailumaan kolmanneksi tai neljänneksi alhaisin kulutus vuonna 1987. Vuonna 1988 asukasta kohden laskettu kulutus oli 19 vertailumaan joukossa neljänneksi alhaisin, kaikkien 25 OECD-maan joukossa 9:nneksi alhaisin ja laajemmassa vertailussa 35 maan joukossa 13:nneksi alhaisin (Produktschap...).

Vain harvoilla väkevien kulutus kasvanut

Suomea ja Tanskaa lukuun ottamatta kulutusikäistä kohden laskettu kokonaiskulutus on alentunut tarkastelussa mukana olevissa maissa

Taulukko 2. Kulutus juomaryhmittäin vuosina 1980 ja 1987, litraa 100-prosenttista alkoholia kulutusikäistä asukasta kohden

	väkevät juomat			viinit			oluet		
	1980	1987	kasvu % / v	1980	1987	kasvu % / v	1980	1987	kasvu % / v
Suomi ¹	3,73	3,88	0,6	0,99	0,93	-0,9	3,48	4,08	2,3
Norja	2,61	1,77	-5,4	0,75	0,93	3,1	2,98	3,11	0,6
Ruotsi	3,72	2,60	-5,0	1,67	1,91	1,9	2,38	2,63	1,4
Irlanti	3,19	2,32	-4,4	0,70	0,67	-0,6	7,61	6,30	-2,7
Kanada	4,70	3,33	-4,8	1,55	1,55	0,0	6,06	5,53	-1,3
Uusi-Seelanti	2,98	2,35	-3,3	2,93	2,90	-0,1	7,02	6,75	-0,6
Hollanti	3,60	2,57	-4,7	2,31	2,47	1,0	5,71	5,24	-1,2
Iso-Britannia	2,43	2,22	-1,3	1,71	2,09	2,9	5,80	5,34	-1,2
USA	5,01	3,47	-5,1	1,61	1,46	-1,4	6,73	5,69	-2,4
Australia	1,46	1,67	1,9	3,14	3,40	1,1	9,15	7,05	-3,7
Itävalta	2,04	1,98	-0,4	5,53	4,78	-2,1	6,29	6,93	1,4
Belgia	2,96	2,69	-1,4	3,09	3,38	1,3	7,46	7,11	-0,7
Tanska	1,87	1,85	-0,2	2,38	3,27	4,6	7,74	7,24	-0,9
Sveitsi	2,60	2,50	-0,6	6,91	6,94	0,1	4,21	4,08	-0,4
Ranska	3,30	2,95	-1,6	14,35	11,57	-3,0	3,02	2,48	-2,8
Saksan liittotasavalta	3,73	2,62	-4,9	3,79	3,62	-0,7	8,92	8,43	-0,8
Italia	2,49	1,25	-9,4	12,64	10,24	-3,0	1,01	1,47	5,5
Portugali	1,30	1,00	-3,7	12,16	10,01	-2,7	2,38	2,59	1,2
Espanja	2,79	3,94	5,1	10,81	8,50	-3,4	3,34	3,81	1,9

¹ Lisäksi kulutettiin long drink -juomia: 0,25 l v. 1980 ja 0,30 l v. 1987.

Lähteet: Sparrow & Brazeau & Collins & Morrison (kulutus); Demographic yearbooks (kulutusikäinen väestö).

1980-luvulla. Välimeren viinimaissa ja Itävallassa kulutuksen aleneminen johtuu pääosin viinin kulutuksen laskusta. Kaikissa muissa maissa kokonaiskulutus on laskenut lähinnä siksi, että väkevien juomien kulutus on laskenut. Suomen 0,8 litran nousu vuodesta 1980 vuoteen 1987 oli poikkeuksellista vertailumaiden joukossa, varsinkin kun siihen liittyy väkevien juomien kulutuksen kasvu (taulukko 2).

Väkevien juomien kulutustaso onkin Suomessa vertailumaiden korkein Espanjan jälkeen. Viinien kulutustaso on Irlannin ja Norjan jälkeen vertailumaiden alhaisin ja oluiden kulutustaso selvästi mediaanitason alapuolella.

Myös juomaryhmittäin rakenne poikkeuksellinen

Väkevien juomien kulutusrakenne on ilmeisesti pitkien perinteiden tulosta. Angloamerikkalai-

sisä maissa (Irlanti, Kanada, Iso-Britannia, USA, Australia) ovat viskit hallitsevia tuotteita, joiden osuus väkevien juomien kulutuksesta on 40—50 prosenttia. Muissa Keski- ja Etelä-Euroopan maissa viinat ja brandyt näyttävät hallitsevan markkinoita. Pohjoismaissa taas väkevien kulutuksen painopiste on viinoissa, joiden osuus väkevien myynnistä on 50—70 prosenttia.

Suomessa mietojen viinien osuus viinien litramääräisestä kokonaiskulutuksesta oli vuonna 1989 runsaat 75 prosenttia eli 10—15 prosenttiyksikköä alempi kuin useimmissa vertailumaisissa. Niinpä väkevien viinien osuus viinien alkoholimääräisestä kulutuksesta oli Suomessa yli 30 prosenttia, kun se vertailumaissa on enintään 30 prosenttia. Väkevien viinien osuus on Suomessakin nopeasti laskenut, sillä vielä vuonna 1980 niiden osuus viinien alkoholimääräisestä kulutuksesta oli lähes kaksi kolmasosaa.

Oluen keskimääräinen väkevyys on Suomes-

sa kansainvälistä keskitasoa.¹ 1980-luvulla puolet vertailumaista oli sellaisia, joissa oluen keski- väkevyys oli alhaisempi kuin Suomessa, ja puolet sellaisia, joissa se oli korkeampi tai yhtä korkea kuin Suomessa. Vuonna 1988 kulutettujen oluiden keskimääräinen alkoholipitoisuus oli 4,76 tilavuusprosenttia (ilman I veroluokan olutta). Oluista kaksi viidesosaa oli vahvaa (väkevyys 5,3 %) ja kolme viidesosaa keskiolutta (väkevyys 4,4 %), joten keski- väkevyys oli 4,8 tilavuusprosenttia. Yleensä oluiden keskimääräinen alkoholipitoisuus on 4,5—5 tilavuusprosenttia, joten suomalainen olut on tämän vaihteluvälin sisällä.

Kulutettujen alkoholijuomien keskimääräinen väkevyys on korkein Etelä-Euroopan viinimaissa. Suomessa se on näiden ja Sveitsin jälkeen kuudenneksi korkein. Keskimääräinen väkevyys ei myöskään ole Suomessa olennaisesti muuttunut väkevien juomien osuuden alenemisesta huolimatta. Tämä johtuu ennen kaikkea I veroluokan oluen kulutuksen romahtamisesta vuoden 1969 jälkeen. Jos keskimääräiset alkoholipitoisuudet lasketaan ilman I veroluokan olutta, on väkevyys selvästi alentunut, sillä keski- väkevydet ovat 14,3 vuosina 1960—1964 ja 8,9 vuosina 1981—1985.

Ravintolamyyn- ti keskitasoa, kotimaisuusaste korkea

Puolet vertailumaista on sellaisia, joissa vähittäismyynti kattaa vähintään kolme neljäsosaa absoluuttialkoholin kokonaiskulutuksesta². Hollantia lukuun ottamatta vähittäismyyntin arvon osuus kotitalouksien kulutusmenoista on näissä maissa yli 3 prosenttia. Suomessa tämä meno-osuus on korkein. Vain viinimaissa vähittäismyyntin osuus etanolin kokonaiskulutuksesta on noin puolet tai vähemmän. Näissä maissa vähittäismyyntin arvon osuus kulutusmenoista on alle kahden prosentin luokkaa. Belgian ja

Taulukko 3. Kulutus jakeluteittain vuonna 1985

	vähittäismyyntin osuus		kulutus / kulutusikäinen ²	
	etanolin kokonais- kulutuk- sesta %	koti- talouksien kulutus- menoista %	vähittäis- myynti l	anniskelu l
Suomi	75,9	3,8	6,4	2,1
Norja	85,5	3,1	4,7	0,8
Ruotsi	87,5*	3,4	6,1	0,9
Irlanti	..	11,9 ¹
Kanada**	81	3,1	8,7	2,0
Hollanti	78	1,9	8,4	2,4
Iso-Britannia	63	2,0	6,0	3,5
USA**	59	1,3	6,5	4,6
Australia	..	4,9 ¹
Itävalta	66	2,3	9,1	4,6
Belgia	91	2,9	11,8	1,2
Tanska	77	3,6	10	3,0
Ranska	57	2,1	10,3	7,8
Italia	42	1,3	5,8	8,1
Espanja	37	1,2	5,8	9,8

¹ Kansantulotilaston alkoholimenot kattavat ilmeisesti ravintolakulutuksen.

² 100 %:n alkoholina.

* Mieto- jen oluiden on oletettu jakautuvan vähittäismyyntiin ja anniskeluun kuten vahvan oluen.

** Poikkeuksellisen korkean kurssitason takia on käytetty vuoden 1986 valuuttakurssija.

Lähteet: National accounts, 1989; Purchasing power. . . , 1987; Alkoholitilastollinen vuosikirja; Nordisk alkohol- statistik.

Hollannin hintatasoarviot ovat ilmeisesti liian matalia, sillä laskelman mukainen vähittäis- myyntin osuus etanolin kokonaiskulutuksesta on liian suuri arvo-osuuteen verrattuna. Muu- toin saadut arviot tuntuvat uskottavilta (tauluk- ko 3).

¹ Oluiden sisältämän alkoholin osuus litramääräisestä kulutuksesta.

² Vähittäismyyntin osuus etanolin kokonaiskulutuksesta on laskettu seuraavasti:

$$x = 100 \cdot V/E, \text{ missä } V = \frac{v}{p \cdot PF}$$

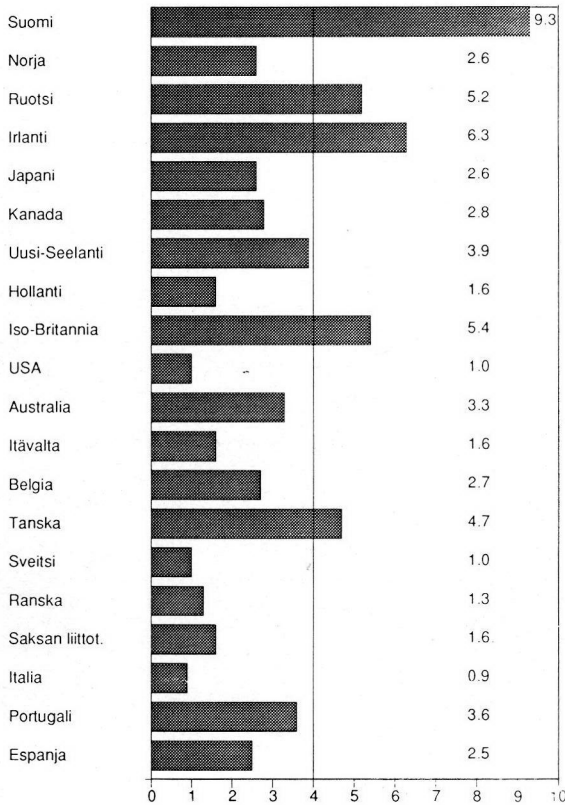
V = etanoli vähittäismyyntissä

E = etanolin kokonaiskulutus

v = alkoholin vähittäismyyntin arvo

p = alkoholi- juomien vähittäismyyntin hintataso suhteessa Suomeen (OECD:n hintaindeksin suhde)

PF = etanolin hinta vähittäismyyntissä Suomessa ilmai- s- tuna ao. maan valuutassa.

Lähteet: Nordisk alkoholstatistik; Horgan & Sparrow & Brazeau 1986.

Kulutuksen kotimaisuusaste on yleensä korkea. Kaikissa maissa oluen kulutuksen kotimaisuusaste on vähintään 90 prosenttia. Väkevien juomien kotimaisuusaste vaihtelee maittain voimakkaasti, mutta yleisimmin se on 70—80 prosenttia. Suomi on Irlannin ja Espanjan ohella ainoa maa, jossa kotimaisten tuotteiden osuus väkevien juomien kulutuksesta on yli 90 prosenttia. Suomi on myös ainoa viinintuottajamaihin kuulumaton maa, jossa kotimaisten tuotteiden osuus viinien kulutuksesta on ollut yli puolet. Vuonna 1989 kotimaisten viinien osuus kokonaisymyynnin määrästä oli Suomessa enää noin 40 prosenttia.

Valtion alkoholitulot omaa luokkaansa

Alkoholijuomien verotus on Pohjoismaissa omaa luokkaansa ja moninkertainen useimpien vertailumaiden verotason verrattuna. Keskimäärin verotus on raskainta Suomessa ja Norjassa. Väkevien juomien verotus on Suomessa lähempänä vertailumaiden yleistä tasoa kuin muiden juomaryhmien ja selvästi lievempää kuin Ruotsissa ja Norjassa. Vertailumaiden tasoon verrattuna kaikkein raskainta on viinien verotus Suomessa. Jopa Ruotsissa ja Norjassa viinien verotaso on alle puolet Suomen verotasosta (Salomaa 1989). Perinteiden ohella verotus- ja hintarakente-erot ovat ilmeisesti syynä Suomen poikkeukselliseen kulutusrakenteeseen. Yleensä OECD-maissa väkevien juomien verotaakka on kaksin-, kolminkertainen mietoihin verrattuna, mutta Suomessa tämä ero on vain 30—80 prosenttia.

Raskaan verotuksen ansiosta alkoholitulojen osuus valtion tuloista on Suomessa vertailumaiden suurin. Norjassa alkoholitulojen osuus on pieni alhaisen kulutustason ja valtion suurten öljytulojen johdosta. Suomen ja Ruotsin lisäksi vain Irlannissa, Isossa-Britanniassa, Tanskassa ja Uudessa-Seelannissa alkoholitulojen osuus valtion kokonaistuloista on 4 prosenttia tai enemmän. Yleensä tämä osuus on noin 2 prosenttia (kuvio 1). Viime vuosina alkoholitulojen osuus on Suomessa jonkin verran laskenut ja oli 8,4 prosenttia vuonna 1989.

Hinnat selittävät sekä taso- että kasvueroja

Alkoholijuomien vähittäismyynnin hintataseerot maittain ovat yhdenmukaiset verotaseorojen kanssa. Suhteelliset hintataseerot ovat kuitenkin pienemmät kuin verotaseerot, sillä absoluuttialkoholilitraa kohden lasketut tuotantokustannukset ja yrittäjävoitto vaihtelevat maittain huomattavasti vähemmän kuin verot (Salomaa 1989).

Majoitus- ja ravitsemistoiminnan hintataseerot ovat samankaltaiset kuin alkoholijuomien vähittäismyynnin, joskaan taseerot eivät ole aivan yhtä suuret. Tämä viittaa siihen, että alkoholijuomien anniskelussa eri maiden hintataseerot ovat paljolti samanlaiset kuin vähittäismyynnissä.

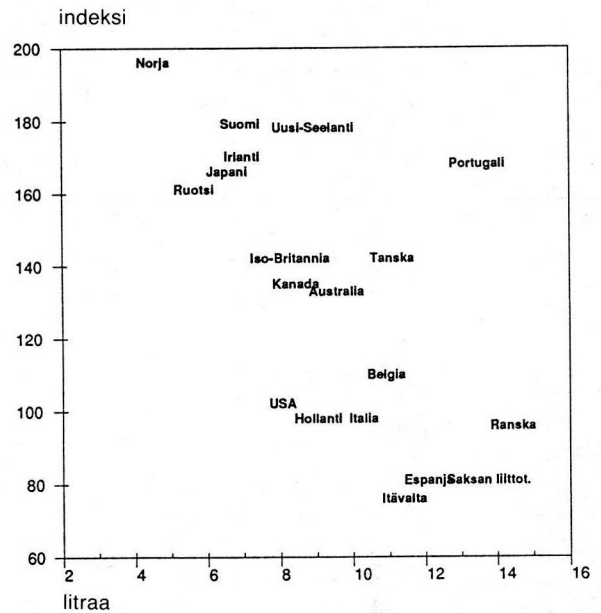
Sekä teoreettisten että empiiristen taloustieteellisten tutkimusten mukaan alkoholin kulutuksen ja sen reaali-hinnan välillä on käänteinen riippuvuus: mitä korkeampi reaali-hinta on, sitä vähäisempää on kulutus. Hintatasoerot näyttävätkin selittävän suuren osan kulutuksen tasoeroista. Hintatason vaikutus kulutukseen näkyy selvästi tarkasteltaessa alkoholin kokonaiskulutusta suhteessa alkoholijuomien hintatasoon. Mitä korkeampi alkoholijuomien reaali-hintataso on, sitä alhaisempi on kulutustaso (kuvio 2). Aivan suoraviivaisesti tämä sääntö ei luonnollisesti päde, sillä kulutuksen tasoeroihin vaikuttavat myös erot eri maiden taloudellisessa tilanteessa, kontrollipolitiikassa, kulttuuriperinteissä ja väestörakenteessa.

Lähes kaikissa vertailumaissa alkoholijuomien kulutus oli vuonna 1987 korkeammalla tasolla kuin 1960-luvun alussa. Yksi syy tähän kulutustason nousuun on ilmeisesti lähes kaikissa maissa tapahtunut vähittäismyynnin reaali-hintojen lasku. Pohjoismaita (paitsi Tanskaa), Irlantia ja Australiaa lukuun ottamatta tämä hinta on vuodesta 1963 vuoteen 1987 laskenut, joskaan ei yleensä kovin voimakkaasti. Eniten vähittäismyynnin reaali-hinta on laskenut Itävallassa, Hollannissa ja Tanskassa. Toisaalta 1970- ja 1980-luvun taitteen jälkeen useimmissa vertailumaissa tapahtunut kulutuksen aleneminen selittyy osittain reaali-hintojen noususta. Lähes kaikissa niissä maissa, joissa kulutus on tarkastelu-periodin loppupuolella alentunut, myös alkoholijuomien reaali-hinnat ovat nousseet tai hintojen lasku on tuntuvasti hidastunut. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostavat USA ja Välimeren viinimaat (vrt. taulukot 4 ja 1).

Suomalaisen kuluttajan ostovoima OECD:n keskitasoa heikompi

Kotitalouksien ostovoiman ja siten kulutusmahdollisuuksien kehitystä voidaan mitata monellakin eri tavalla. Ostovoimaa voidaan tarkastella kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen pohjalta. Tässä tulokäsitteessä otetaan huomioon kaikki tulomuodot (työtulot, eläkkeet, pääomatulot, tulonsiirrot jne.) sekä verot. Toisaalta siinä eivät näy säästämisasteen muutokset ja esim. nettolainaus. Toinen tapa tarkastella kulutusmahdollisuuksien muutoksia on tarkastella

Kuvio 2. Alkoholijuomien kulutus (litraa 100-prosenttista alkoholia/kulutusikäinen asukas) ja alkoholijuomien vähittäismyynnin reaali-hintataso (USA = 100) eräissä OECD-maissa vuonna 1985

Lähteet: Purchasing power . . . , 1987; Horgan & Sparrow & Brazeau 1986.

kulutuksen menoja. Tässä käsitteessä otetaan huomioon kaikki tulot, verot ja säästämisasteen muutokset, joten se mittaa kulutusmahdollisuuksien realisoitumista kulutukseksi. Kansainvälisissä tulotasovertailuissa on olennaista se, mitä tulokäsitettä käytetään. Jos esimerkiksi verrataan maittain asukasta kohden laskettuja nimellistuloja (käytettävissä olevia tuloja tai kulutusmenoja), on kuva aivan toinen kuin verrattaessa keskimääräisten tulojen reaaliarvoa.

Tulojen reaaliarvo lasketaan yleensä vain toteutuneen kulutuksen osalta. Esimerkiksi Suomessa olivat keskimääräiset nimelliset kulutusmenot seitsemänneksi suurimmat 19 vertailumaan joukossa vuonna 1985. Sen sijaan verrattaessa keskimääräisten kulutusmenojen reaaliarvoa eli reaali-tuloja, putoaa Suomen sijoitus korkean hintatason johdosta vasta neljänneksitoista 19 vertailumaan joukossa (taulukko 5). 1980-luvun lopun nopea taloudellinen kasvu on jon-

Taulukko 4. Alkoholijuomien reaalin vähittäismyyntihintaindeksi (1985 = 100) ja sen kasvu (% / v) eräissä OECD-maissa vuosina 1963—1987

	indeksi		kasvu % / v			
	1963	1987	63→72	72→79	79→87	63→87
Suomi	97,3	103,2	1,3	-1,1	0,6	0,3
Norja ¹	99,2	101,1	-0,6	0,2	0,7	0,1
Ruotsi	81,4	103,4	-0,3	1,7	1,6	1,0
Irlanti ²	..	103,9	..	-1,2	1,9	0,2
Kanada	111,5	105,4	-1,1	-2,2	2,6	-0,2
Hollanti ³	..	102,9	..	-4,1	0,2	-2,0
Iso-Britannia ⁴	131,8	98,4	-0,4	-2,6	-0,6	-1,3
USA	144,2	100,7	-1,0	-0,7	-2,8	-1,5
Australia	59,1	100,9	1,7	4,8	0,3	2,3
Itävalta ⁵	177,5	107,8	-3,7	-2,6	-0,3	-2,1
Belgia	136,3	100,1	-1,1	-2,1	-0,7	-1,3
Tanska ⁶	149,9	100,5	-3,2	-1,0	-1,6	-1,9
Ranska	109,5	100,9	-0,2	-0,2	-0,6	-0,3
Italia ³	..	104,5	..	-1,9	-1,0	-1,5
Espanja ⁷	142,9	100,0	0,8	-2,8	-3,1	-1,7

¹ 1979→86 ja 1963→86.

² 1979→86 ja 1972→86.

³ 1972→87.

⁴ 1979→86 ja 1963→86.

⁵ 1964, 1964→72 ja 1964→87.

⁶ 1966, 1966→72 ja 1966→87.

⁷ 1964, 1964→72, 1979→85 ja 1964→85.

Lähteet: National accounts, 1989; Purchasing power . . . , 1987; Alkoholitilastollinen vuosikirja.

kin verran parantanut Suomen sijoitusta verrattaessa kulutusmenojen reaaliarvoa. Kulutusmenojen reaaliarvo on kuitenkin edelleen vertailumaiden mediaania alempi, sillä taloudellinen kasvu on ollut nopeaa myös muissa OECD-maissa.

Taloustieteelliset tutkimustulokset — sekä teoreettiset että empiiriset — osoittavat kotitalouksien kulutusmahdollisuuksien (ts. reaalityulojen) ja alkoholin kulutuksen välillä vallitsevan suoran yhteyden: mitä korkeammat reaalityulot ovat, sitä enemmän alkoholia kulutetaan. Kotitalouksien reaalin tulotason ja alkoholin kulutustason välinen yhteys ei näy tulo- ja kulutustasolukuja rinnakkain tarkastelemalla niin selvästi kuin hintatason ja alkoholin kulutustason välinen yhteys. Verrattaessa vain tulo- ja kulutustasoja keskenään ei tällaista yhteyttä näyttäisi lainkaan olevan. Tulo- ja kulutustasojen näennäinen korreloimattomuus johtuu kuitenkin siitä, että kulutustasoeroihin vaikuttavat monet muutkin teki-

jät, ennen kaikkea huomattavat erot alkoholin hintatasossa ja kontrollitoimenpiteiden laajuudessa sekä alkoholinkäyttötavoissa.

Selvimmän tulosten ja alkoholin kulutuksen välinen yhteys näkyy siinä, että yleensä nopean tulokehityksen maissa kulutuksen kasvu on ollut nopeaa ja päinvastoin. 1980-luvulla kulutusmenojen volyyymi kasvoi Suomessa nopeammin kuin muissa OECD-maissa.

Kuluttajaväestö ikääntynyt

Tarkasteluperiodin aikana nuorempien ikäluokkien osuus kuluttajaväestöstä on useimmissa maissa kasvanut 1960- ja 1970-luvulla, mutta alentunut yleensä sen jälkeen. Erityisen suuri tämä muutos on ollut Suomessa vuoden 1969 alkoholilain muutoksen seurauksena. Toisaalta 55-vuotiaiden ja sitä vanhempien osuus kulutusikäisistä on hitaasti noussut koko tarkasteluperiodin ajan kaikissa vertailumaissa.

Sekä suomalaisten että esimerkiksi englantilaisten tutkimusten mukaan alkoholin kulutus olisi suurimmillaan alle 30 vuoden iässä, jonka jälkeen se laskee. Erityisen voimakasta kulutuksen aleneminen on ikävuosien 50—55 jälkeen (ks. esim. Ahlström 1985; Atkinson & Gomulka & Stern 1984; Suoniemi 1990).

Suomen työttömyys pysynyt kansainvälisesti alhaisena

Mukana olevista 19 vertailumaasta yli puolet eli 11 on sellaisia, joissa yhtenäisin perustein laskettu, ns. standardisoitu työttömyysaste on 1980-luvulla noussut 8 prosenttiin tai sitä suuremmaksi. Vielä 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa työttömyysaste oli yleensä 1—2 prosenttia. Vertailumaista vain Norjassa, Ruotsissa ja Sveitsissä työttömyysaste on ollut tätä luokkaa myös 1980-luvun puolivälissä.

Yli puolet edellä mainituista korkean työttömyysasteen maista on lisäksi sellaisia, joissa työttömyys keskittyy nuorimpiin ikäluokkiin. Edellä mainituista 11 maasta seitsemässä oli nuorten, alle 25-vuotiaiden, osuus työttömistä yli 40 prosenttia.

On ennakoita vaikea arvioida pelkästään työttömyyden vaikutusta alkoholin kulutukseen, koska siihen liittyy niin monia eri suuntiin vaikuttavia tekijöitä. Taloustieteellisin perustein voidaan olettaa työttömyydellä olevan kahdensuuntainen vaikutus alkoholin kulutukseen. Ensimmäkin työttömyyden kasvun voidaan olettaa lisäävän alkoholin kulutusta. Alkoholin kulutus sitoo vapaa-aikaa, joten kulutuksen voidaan olettaa kasvavan lisääntyvän vapaa-ajan myötä.

Toisaalta työttömyyteen, varsinkin vaikeaan työttömyyteen, liittyy taloudellista epävarmuutta, joka saattaa vaikuttaa muidenkin kuin työttömäksi joutuneiden käyttäytymiseen. Esimerkiksi Suomessa 10 prosentin työttömyysaste vaikuttaisi kulutusmahdollisuuksia alentavasti vähintään seitsemäsosaan kulutusikäisestä väestöstä.³ Lisäksi työttömyys on monissa maissa kes-

³Arvioon päädytään seuraavasti: 10 %:n työttömyysaste = 260 000 työtöntä. Kotitalouksissa on keskimäärin 2 aikuista, joten työttömien kotitalouksiin kuuluu noin puoli miljoonaa aikuista eli 14 % 18 vuotta täyttäneistä.

Taulukko 5. Aukasta kohden lasketut kotitalouksien kulutusmenot käyvin hinnoin ja valuuttakurssein sekä kulutusmenojen reaaliarvo USA:n dollareina vuonna 1985 (USA = 100)

	käyvin hinnoin ja kursssein	kulutusmenojen reaaliarvo
Suomi	54,8	61,7
Norja	54,0	66,4
Ruotsi	56,4	77,1
Irlanti	27,3	36,9
Japani	58,7	65,7
Kanada	72,0	81,7
Uusi-Seelanti	36,5	60,8
Hollanti	47,1	62,9
Iso-Britannia	44,1	65,6
USA	100,0	100,0
Australia	54,9	67,4
Itävalta	45,4	59,0
Belgia	48,3	65,6
Tanska	57,2	71,0
Ranska	52,9	68,1
Saksan liittotasavalta	53,2	69,3
Italia	41,6	64,6
Portugali	13,3	32,3
Espanja	25,2	46,1

Lähteet: National accounts, 1989; Purchasing power . . . , 1987.

kittynyt nuorimpiin, pienituloisiin ja keskimääräistä enemmän alkoholia käyttäviin ikäluokkiin. Näin ollen työttömyyden vaikutus henkeä kohden laskettuihin keskimääräisiin tuloihin saattaa olla melko pieni, mutta vaikutus alkoholin kulutukseen suurempi kuin moniin muihin kulutuksen muotoihin.

Työttömyyden ja alkoholin kulutuksen välisestä yhteydestä on esimerkiksi Suomessa saatu ristiriitaisia tuloksia (vrt. esim. Jyrkämä 1980 ja 1983; Siurala 1982; Simpura 1978; Salomaa 1984). Myös ulkomaisissa tutkimuksissa tulokset ovat olleet ristiriitaisia (vrt. Kitchen 1983; Atkinson & Gomulka & Stern 1984; McCornac & Filante 1984).

Suomessa matkailutase romahtanut

Kuten edellä työttömyyden yhteydessä todettiin, alkoholin kuluttaminen sitoo vapaa-aikaa. Erityisesti lomamatkailijalla tätä vapaa-aikaa on runsaasti, eikä siihen liity samanlaisia epävarmuustekijöitä kuin työttömyyden takia lisäänty-

neeseen vapaa-aikaan. Näin ollen on ilmeistä, että matkailu lisää alkoholin kulutusta kohdealueellaan. Tämän suuntaisia tuloksia onkin saatu eräissä aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Ornstein & Hansens 1981; Salomaa 1988).

Saattaa olla, että maiden välisessä tarkastelussa matkailun vaikutus alkoholin kulutukseen näkyy ennen kaikkea kansainvälisen matkailun tasoerojen kautta kulutuksen tasoeroissa. Esimerkiksi Välimeren maiden poikkeuksellisen korkeasta alkoholin kulutustasosta osa selittyneenä asukasluvuun nähden suurista matkailijamääristä. Sen sijaan maakohtaista kehitystä selitettäessä matkailumäärien vaihtelut saattavat korreloida niin voimakkaasti muiden taloudellisten tekijöiden kanssa, että matkailun riippumattomuutta vaikutusta alkoholin kulutuksen vaihteluihin ei pystytä eristämään.

Yhteenveto

Suomi on alkoholin kulutuksen ja siihen vaikuttavien tekijöiden suhteen monessa mielessä poikkeuksellinen maa. Kulutuksen taso on kansainvälisesti arvioiden melko alhainen. Käytettiinä vertailussa mitä hyvänsä maajoukkoa, josta vertailukelpoiset tiedot on saatavilla, kuuluu Suomi kulutukseltaan alimpaan kolmanneeseen.

Kulutuksen rakenne on Suomessa poikkeuksellinen: maamme kuuluu OECD-maiden kärkeen väkevien juomien kulutuksessa ja peränpitäjiin viinien kulutuksessa. Myös kulutuksen kasvu on ollut poikkeuksellista Suomessa. Suomi on Tanskan ohella ainoa vertailumaa, jossa alkoholin kokonaiskulutus on kasvanut 1980-luvulla. Suomi on myös Australian ja Espanjan ohella ainoa vertailumaa, jossa väkevien juomien kulutus on kasvanut 1980-luvulla. Useimmissa vertailumaissa kokonaiskulutuksen aleneminen johtuu pääosin väkevien juomien kulutuksen vähenemisestä.

Myös kulutukseen vaikuttavien tekijöiden suhteen Suomi poikkeaa vertailumaista. Tulokehitys ja kotitalouksien kulutusmenojen kasvu on ollut nopeinta Suomessa 1980-luvulla. Alkoholijuomien verotuksen taso ja alkoholijuomien hintataso on Norjan jälkeen vertailumaiden korkein. Viinien verotus on Suomessa raskaampaa kuin yhdessäkään vertailumaassa, kun taas vä-

kevien juomien verotus suhteessa mietojen juomien verotukseen on lievempää kuin vertailumaissa yleensä. Alkoholijuomien reaalihintojen nousu on Suomessa ollut vertailumaiden kärkitasoa vuosina 1980—1987.

Kaikissa vertailumaissa kulutusikäisten osuus koko väestöstä on kasvanut ja Suomessa kasvu on ollut vertailumaiden kärkitasoa. Erityisesti 1970-luvulla kulutusikäinen väestö on ikääntynyt: yli 55-vuotiaiden osuus on kasvanut ja alle 20-vuotiaiden osuus laskenut.

Myös muiden alkoholin kulutukseen mahdollisesti vaikuttavien taloudellisten tekijöiden suhteen Suomi poikkeaa vertailumaista: Suomessa työttömyysaste on vertailumaiden alhaisimpia ja matkailutaseen alijäämä vertailumaiden suurimpia.

On ilmeistä, että kulutusta selittävien tekijöiden poikkeuksellinen kehitys — erityisesti nopea tulokehitys — on syynä alkoholin kulutuksen poikkeukselliseen kehitykseen Suomessa. Myöhemmin julkaistavissa artikkeleissa pyritään selvittämään, miten paljon eri tekijät ovat vaikuttaneet kulutuksen kehitykseen ja tasoeroihin eri maissa.

Kirjallisuus

Ahlström, Salmé: Nuorten alkoholinkäyttö. Teoksessa: Simpura, Jussi (toim.): Suomalaisten juomatavat. Alkoholitutkimussäätiön julkaisu n:o 34. Jyväskylä: Alkoholitutkimussäätiö, 1985

Alkoholitilastollinen vuosikirja 1975—1989. Vammala/Helsinki: Oy Alko Ab, 1976—1990

Alkoholstatistik 1967—1978. Stockholm: Socialstyrelsen, 1968—1979

Atkinson, A. B. & Gomulka, J. & Stern, N. H.: Expenditure on alcoholic drink by households: Evidence from the family expenditure survey 1970—1980. Discussion paper 60. London: Economic and Social Research Council Programme, 1984

Demographic yearbooks 1963—1987. New York: UN, 1965—1987

Economic outlook 40—46. Paris: OECD, 1986—1990
Historical statistics 1960—1988. Paris: OECD, 1990

How many alcoholic beverages are being consumed throughout the world? 1961—1988. Schiedam: Produktschap voor Gedistilleerde Dranken, 1989

Horgan, M. & Sparrow, M. & Brazeau, R.: Alcoholic beverage taxation and control policies. Ottawa: Brewers' Association of Canada, 1986

Jyrkämä, Jyrki: Työttömyys ja työttömien alkoholin käyttö. Alkoholipolitiikka 45 (1980): 3, 102—111

Jyrkämä, Jyrki: Työttömyys ja alkoholin käyttö. Sosiaaliturva 71 (1983): 8, 410—415

